

Waarom is Theo van Gogh opnieuw begraven in Auvers?

Niet alleen tijdens gidsbeurten in ons dorp maar ook tijdens vakanties in het buitenland doemen soms bijzondere vragen over Vincent van Gogh op. Of over zijn broer Theo. Zoals bij onze collega Jacqueline Geerings die onlangs een bezoek bracht aan het Noord-Franse dorpje Auvers-sur-Oise waar Vincent en Theo naast elkaar begraven liggen. Jacqueline en de gids die haar daar rondleidde, vroegen zich af hoe het toch mogelijk was dat Theo 'zomaar' vanuit Nederland naar Frankrijk kon worden vervoerd om herbegraven te worden naast broer Vincent. Was het niet logischer geweest dat Vincent naar Nederland zou zijn gebracht? Hadden de officiële instanties in die tijd hier geen regels voor? Zijn er misschien bezwaren geweest tegen deze verplaatsing van de stoffelijke resten van Theo naar Frankrijk? Maar vooral, zijn de motieven bekend waaróm Jo Bonger, de weduwe van Theo, de stoffelijke resten van haar overleden man naar Frankrijk heeft laten verplaatsen? Met deze vragen ben ik, samen met Ton de Brouwer, op zoek gegaan naar antwoorden. Ton heeft daarvoor geput uit zijn omvangrijke persoonlijke Van Gogh-archief.

Zoals bekend, is Vincent van Gogh op 29 juli 1890 om 01.30 uur in Auvers gestorven, met Theo aan zijn sterfbed. Theo is over het verlies van zijn broer lang heel verdrietig geweest. Met zijn lichamelijke en geestelijke gezondheid ging het snel achteruit.

Al op 9 oktober 1890 openbaarde zich de eerste uiterlijke ziekteverschijnselen bij Theo. Zijn zwager Andries Bonger informeerde dokter Gachet te Auvers-sur-Oise. Op 12 oktober bezocht Theo de kliniek Maison Dubois nabij Saint-Denis. De dag daarop werd hij bezocht door dokter Gachet die hem doorverwees naar het instituut Maison de Santé in Neuilly. Dit instituut was gespecialiseerd in neuropathie. Hij werd er opgenomen op 14 oktober en moest volstrekte rust houden. Theo werd aangeraden contact op te nemen met een sanatorium in Passy.

De opvolgende dagen verslechterde de toestand van Theo zodanig dat zijn vrouw Jo besloot hem daarom te laten opnemen in het sanatorium in Passy. Uiteindelijk besloot ze Theo terug te brengen naar Nederland, naar het sanatorium Willem Arntsz in Utrecht.

Daar is hij op 18 november 1890 opgenomen. Enkele maanden later (25-1-1891) is hij in dit sanatorium op 33-jarige leeftijd overleden, met als diagnose Dementia Paralytica, een vorm van neurosyfilis¹⁾.

In Utrecht begraven

Theo van Gogh werd aanvankelijk begraven op de Eerste Algemene Begraafplaats Soestbergen, Gansstraat 167 in Utrecht. Uit een gescand document dat wij ontvingen van documentaliste Marlies Coucke van het Van Gogh Museum in Amsterdam blijkt dat Theo daar een begrafenis 2^e klas heeft gekregen. Er is toen door zijn zwager J.M. van Houten op 26 januari 1891 bezwaar gemaakt tegen een mogelijke ruiming van het graf na 15 jaar. Hij wees er met klem op dat Theo van Gogh *'een eigen graf, dat niet over eenigen tijd kan opengebroken worden'* moest krijgen. En dat gebeurde ook.

Klein kistje

In het oude 'vakkenregister' dat wij ontvingen uit de archieven van deze Begraafplaats staat dat Theo op 29 januari 1891 op Begraafplaats Soestbergen is begraven. Ook is in dit register vermeld dat zijn stoffelijke resten op 8 april 1914 zijn opgegraven en in een klein kistje naar Frankrijk zijn overgebracht. De burgemeester van Utrecht heeft daarvoor op 24 maart 1914 schriftelijk toestemming gegeven (besluit no. 118). Het is bijzonder dat Jo Bonger pas 23 jaar(!) na het overlijden van haar man Theo heeft laten herbegraven naast Vincent in Auvers. Wat zou daarvoor het motief geweest kunnen zijn?

Het graf van Theo in Utrecht

Theo herbegraven in Auvers-sur-Oise

In augustus 1905 zouden de grafrechten voor het graf van Vincent na 15 jaar verlopen. Verlenging van de rechten voor dezelfde rustplaats was niet mogelijk. Alhoewel daartoe nog wel pogingen zijn gedaan en er zelfs pogingen zijn ondernomen door Jo om ook Theo te begraven naast Vincent op zijn eerste rustplaats werd het uiteindelijke resultaat een herbegraving op een ander gedeelte van het kerkhof. Daarbij deed zich dan wél de door Jo gewenste mogelijkheid voor om ook Theo naast Vincent te laten herbegraven. De intentie van zijn weduwe Jo van Gogh-Bonger om Theo uiteindelijk zijn definitieve laatste rustplaats te laten hebben naast zijn broer Vincent dateert dus al van vóór de herbegraving van broer Vincent op het kerkhof van Auvers op 13 juni 1905. De realisatie van de hereniging laat echter nog een aantal jaren op zich wachten. Zo rond 1912 bestaat er de intentie om deze wens daadwerkelijk uit te voeren. Jo wil daarvoor naar Auvers reizen naar Paul Gachet Jr. (1873-1962, de zoon van dokter Gachet) maar moet op 27 februari 1912 Gachet laten weten, dat zij door de ziekte van haar tweede echtgenoot (Johan Cohen Gosschalk 1873-1912) niet

naar Auvers kan afreizen waarbij ze opmerkt: *"maar ik wil mijn uiterste best doen totdat Theo's overblijfselen uiteindelijk zullen rusten nabij Vincent"*.

Toestemming

In een op nieuwjaarsdag 1914 geschreven brief verzoekt Jo aan Paul Gachet Jr. om zijn medewerking bij een herbegravenis van Theo. De uitgangspunten zijn gelijk aan de ideeën voor een herbegravenis zoals die al bestonden in 1905. De desbetreffende regels en toestemmingen tussen de verschillende landen onderling maken een en ander wel erg gecompliceerd. Jo denkt aan januari-februari 1914. Gelet op de weersomstandigheden lijken die dagen geen uitvoerbaar idee. Ze denkt dan aan maart en geeft Paul Gachet Jr. alle benodigde toestemmingen om de herbegravenis voor te bereiden.

Op 4 april 1914 geeft zij de navolgende verklaring af: *"De ondergetekende, Mevr. J van Gogh-Bonger (later weduwe van Cohen-Gosschalk-Bonger) autoriseert de Heer Paul Gachet Jr. te Auvers-sur-Oise, het graf te openen van wijlen Vincent van Gogh op het kerkhof van Auvers, om er de overblijfselen in te leggen van wijlen Theodorus van Gogh, haar echtgenoot en autoriseert de genoemde heer Gachet alle noodzakelijke maatregelen te nemen in haar naam."* (onder openen dient hier te worden verstaan het uitgraven van de grond vlak naast het graf van Vincent)

De opgraving van Theo te Utrecht gebeurt op woensdag 8 april 1914. Zijn stoffelijke resten worden in een verzegelde(!) treinwagon naar Auvers-sur-Oise gebracht. Een door Jo aangewezen employee van een begrafenisondernemer begeleidde de trein. Normaal duurde dergelijk vervoer, behalve bij personenvervoer, per trein enkele dagen maar in dit geval komt het stoffelijk overschot al op 9 april 1914 in Auvers aan. De kist wordt door Paul Delavier overgebracht naar het kerkhof en daar bewaard in een crypte tot 14 april. Op de aangrenzende, onbezette plek rechts naast de (tweede) rustplaats van Vincent werd op maandag de 13^e een graf gegraven. De herbegravenis van Theo vond een dag later plaats, op dinsdag 14 april 1914 in het bijzijn van in elk geval Jo, haar zoon en aanstaande schoondochter.

In een dankbrief aan Paul Gachet Jr. van 21 april 1914 uitte Jo haar wens om – nadat ook de steen zou zijn geplaatst – op de twee graven klimop te planten. Dit idee van het planten van klimop gaat terug naar een gesprek tussen Jo en Theo waarin Theo opperde klimop te planten op het graf van Vincent. De klimop werd door Paul Gachet Jr. pas jaren later, in december 1924, geplant. Het kwam wel van zijn landgoed. Het bijhouden van de klimop werd door Paul opgevat als een levenstaak tot aan zijn dood in 1962.

Hij schreef hierover in een brief van augustus 1927 aan Ir. Dr. Vincent van Gogh: *"Vanaf nu moeten Vincent en Theo altijd blijven rusten in deze Franse, groen overdekte grond die hun tweede thuis werd. Zelfs op dit afgelegen kerkhof zullen*

zij niet worden vergeten. Zo verbonden als zij waren in hun leven, zo zullen zij hier hun eeuwige rust doorbrengen”.

De ware intentie tot herbegravenis

Sommigen suggereren wel eens dat het overbrengen van het stoffelijke overschot van Theo naar Auvers-sur-Oise enige relatie zou kunnen hebben met de publicatie van de “Verzamelde Brieven” door Jo Bonger in datzelfde voorjaar van 1914. Zou hier sprake zijn van een soort publiciteitsstunt? Wij stellen echter dat dit absoluut niet aan de orde is. Het overbrengen van de stoffelijke resten van Theo naar Auvers-sur-Oise is ook nooit gepubliceerd.

Jo heeft namelijk nadat zij kennis had genomen van de brieven, de broederlijke eenheid ontdekt tussen Vincent en Theo. Zij heeft die gevonden verbondenheid in hun leven gesymboliseerd in het samenbrengen van Vincent en Theo, óók na hun dood.

In haar dagboek schrijft zij al op 6 maart 1892: *“Ik leef geheel en al in gedachten met Theo en Vincent, o ’t oneindig fijne en teere en lieflijke van die verhouding. Hoe voelen zij voor elkaar, hoe begrijpen zij elkaar en och ’t aandoenlijke van Vincents afhankelijkheid soms – Theo doet ’t hem nooit gevoelen, maar hij voelt het soms zelf en dan zijn zijn brieven navrant – ik heb er dikwijls al bij geschreid.”*

Hierin ligt juist de essentie van de hereniging van Theo met Vincent. Jo van Gogh-Bonger heeft het kort en krachtig verwoord op de eerste pagina in de door haar meegegeven opdracht aan de brievenuitgave 1914, gesymboliseerd in een spreuk uit Samuel 2, 1:23 : **En (zij) zijn ook in hun dood niet gescheiden”**

Jo Bonger liet in Auvers dezelfde stenen plaatsen op de naast elkaar gelegen graven, met nagenoeg dezelfde opschriften: Ici repose (hier rust) Vincent van Gogh en Ici repose Theodore van Gogh. En nog elke dag komen tientallen mensen deze graven in Auvers, niet ver van Parijs, bezoeken. Al deze mensen bezoeken in dit dorpje, alleen of samen met een gids, de plaatsen waar Vincent zijn laatste 78 dagen van zijn leven heeft gewoond en gewerkt. Een reisje daarheen is absoluut de moeite waard! Dat hebben we onlangs nog kunnen lezen in de inspirerende verslagen die collega-gids Jacqueline Geerings daarover in deze Nieuwsbrief heeft gepubliceerd.

Ton de Brouwer en Gerard Netten

- 1) Neurosyfilis, - synoniem voor neuroloues - is een verzamelnaam voor ziektebeelden, die als gevolg van de ziekte syfilis kunnen ontstaan in het zenuwstelsel.

De graven Vincent en Theo van Gogh in Auvers